

PODPORA ZDRAVOTNÍ GRAMOTNOSTI OBČANA – OVĚŘENÉ ZDROJE INFORMACÍ O ZDRAVÍ A NEMOCI V NLK

Helena Bouzková, Eva Lesenková

Anotace

Národní strategie ochrany a podpory zdraví a prevence nemocí Zdraví 2020, je rámcovým souhrnem opatření pro rozvoj veřejného zdraví v ČR. Účelem Národní strategie je především stabilizace systému prevence nemocí a ochrany a podpory zdraví a nastartování účinných a dlouhodobě udržitelných mechanismů ke zlepšení zdravotního stavu populace. Národní lékařská knihovna, specializovaná odborná knihovna poskytující přístupy ke kvalitním zdravotnickým zdrojům se zapojila do aktivit této strategie v oblasti, která věnuje pozornost zvyšování zdravotní gramotnosti obyvatel ČR.

Klíčová slova:

informačně-zdravotní gramotnost – veřejné knihovny – knihovnicko-informační služby

1. Program „Zdraví 2020“ – národní strategie ochrany a podpory zdraví a prevence nemocí

Zdraví 2020 – Národní strategie ochrany a podpory zdraví a prevence nemocí (dále jen „Národní strategie“) je rámcovým souhrnem opatření pro rozvoj veřejného zdraví v ČR. Je rovněž nástrojem pro implementaci programu WHO Zdraví 2020, který byl schválen 62. zasedáním Regionálního výboru Světové zdravotnické organizace pro Evropu v září 2012 [1].

2. Rozvoj zdravotní gramotnosti

Zdravotní gramotnost je jedním z nástrojů realizace programu Zdraví 2020 v České republice. Od roku 2014 působí při MZ ČR „Pracovní skupina pro rozvoj zdravotní gramotnosti (dále ZG)“, která se podílela na přípravě Akčního plánu rozvoj ZG Národní strategie Zdraví 2020. Do tvorby všech akčních plánů se zapojilo celkem více než 250 odborníků z MZ ČR a dalších rezortů a institucí.

V letech 2016 – 2020 je předpokládána realizace dvaceti akčních plánů Národní strategie Zdraví 2020, které budou postupně přecházet v projekty.

Hlavním cílem Akčního plánu rozvoj ZG je připravit systémově provázané dlouhodobě orientované programy rozvoje zdravotní gramotnosti.

Jedním z návrhů aktivit v Akčním plánu rozvoje ZG je zajištění přístupu k ověřeným informačním zdrojům o zdraví a nemoci, nejlépe na jednom místě – portálem zdravotní gramotnosti. Zlepšit tak dostupnost informací, zajistit a rozšiřovat informace mající vztah ke zdraví, které jsou správné a dosažitelné a motivující, informovat o zdravotních rizicích a o nemocech [2].

Pojetí ZG se mění v průběhu let (doplnění školních osnov – zdravotní výchova, farmaceutický průmysl – pochopení textu příbalových letáků), v odborné literatuře jsou mnohé definice.

WHO zdroj [3] uvádí definici z roku 2009 [4], v níž hlavním nositelem ZG jsou lidé a jejich schopnost vyhledat, pochopit informace o různých zdravotních souvislostech a jednat pak v běžném životě tak, aby to přispívalo k jejich zdraví.

V posledních desetiletích existují v ČR ucelenější programy ZG spjaté zejména s aktivitami samosprávy a činností Státního zdravotního ústavu.

„Národní síť Zdravých měst ČR“ (NSZM ČR) je asociací aktivních místních samospráv, které se programově hlásí k principům udržitelného rozvoje, zapojují veřejnost do rozhodovacích procesů a podporují zdravý životní styl svých obyvatel.

Státní zdravotní ústav (SZÚ) primárně sloužící ochraně veřejného zdraví realizuje pro podporu zdraví a pro zdravotní výchovu obyvatelstva celou řadu projektů.

Projekt „Národní síť podpory zdraví“ [5] je primárně zaměřen na seniorskou populaci.

3. Národní lékařská knihovna – Knihovnicko-informační služby a zdroje pro laiky v NLK o zdraví i nemoci

Národní lékařská knihovna se v rámci odborných činností orientuje nejen na lékařské a nelékařské profese, ale také na zpřístupňování kvalitních informací o zdraví a nemoci pro laického uživatele – občana.

Z knihovnicko-informačních služeb Národní lékařská knihovna poskytuje laikům referenční služby (např. Ptejte se knihovny) a rešeršní služby, kdy využívá dostupných zdravotnických věrohodných zdrojů publikovaných pro laiky. Nalezené informace nemohou samozřejmě nahradit komunikaci s lékařem, lékárníkem či jiným zdravotnickým pracovníkem.

Dokumenty obsahem určené laické veřejnosti jsou nejčastěji označeny v používaném odborném slovníku (Medical Subject Headings) heslem „populární práce“. Informační prostředí Národní lékařské knihovny umožňuje kterémukoli uživateli přímé samoobslužné vyhledávání (<http://www.medvik.cz/bmc/>). Návod pro vyhledávání lze najít v Průvodci – Zdroje a služby Národní lékařské knihovny (<http://www.nlk.cz/sluzby/pruvodce>).

Prostřednictvím nabídkového menu webových stránek (<http://www.nlk.cz/informacni-zdroje>) knihovna nabízí přístup k vybraným tématům týkajících se zdraví a nemoci pro laiky.

Téma „zdraví“ přináší zdroje o zdravém životním stylu, zdravé výživě, zdravotní výchově, prevenci, první pomoci, sebekpěči, řešení drobných problémů a péči o pacienta v domácnosti.

V tématu „nemoci“ lze nalézt v abecedním řazení podle názvu nemoci její příznaky, léčení, doporučené postupy srozumitelné pro laiky.

Téma „informace o zdraví a nemocech pro děti a mládež“ dovede uživatele k odkazům na zdroje určené věkové kategorii 0–18 let.

Heslo „alternativní medicína“ v používaném odborném slovníku MeSH označuje dokumenty, které se podle dostupného českého třídění oblastí alternativní medicíny [6] rozdělují do následujících skupin:

- Alternativní medicína – nevyklučuje, že alternativní postup může po dohodě s lékařem nahradit postup medicíny vědecké [6]. Principy metod AM však odporují vědeckým poznatkům, jejich účinnost nebyla prokázána standardním vědeckým postupem a účinek má být zprostředkován duchovními nebo neznámými silami [7].
- Komplementární medicína – nekonvenční postupy doplňující postupy vědecké medicíny.
- Nekonvenční medicína – postupy „non lege artis“ neprovozené podle pravidel klinického výzkumu.

4. Národní lékařská knihovna – celoživotní vzdělávání – informačně zdravotní gramotnost

Knihovny poskytující veřejné knihovnické a informační služby (Národní lékařská knihovna, zdravotnické knihovny a další) mohou přispívat ke zvýšení ZG v oblasti informační a komunikační podpory tím, že vhodným marketingem služeb upozorní na možnost elektronického přístupu Portálem Medvik (www.medvik.cz) pro vyhledávání věrohodných zdrojů.

Pro regionální knihovny sítě veřejných knihoven ČR je na podzim 2016 připravováno setkání s námětem podpory rozvoje zdravotní gramotnosti „Zdraví v knihovně – informace o zdraví a nemoci“. Program semináře je zaměřen:

- na zdroje věrohodných informací o zdraví a nemoci
- strategii jejich vyhledávání, seznámení
- kritéria hodnocení kvality zdravotních informací
- metodiku výběru, zpracování a šíření tohoto typu informace
- možnosti další spolupráce v síti knihoven ČR v posilování zdravotní gramotnosti občanů

Pro léta 2017 – 2020 jsou zamýšleny další náměty témat v celoživotním vzdělávání knihovníků a uživatelů, věnované především

- akvizici a identifikaci hodnověrných tištěných a elektronických zdrojů
- metodice vyhledávání a zpracování informačních zdrojů pomocí standardizovaných klasifikací (MeSh)
- kvalitě obsahu volně dostupných informací v internetovém prostředí

Vzdělávání by mělo být realizováno formou standardizované prezentace, případně e-learningovým kurzem s cílem zajistit pro knihovníky působící v regionech výklad o možnostech jak a kde využívat zdroje ověřených kvalitních informací o zdraví a nemoci, tím zajistit podporu pracovišť veřejných knihoven v posilování zdravotní gramotnosti občanů.

Literatura:

- [1.] *Zdraví 2020: národní strategie ochrany a podpory zdraví a prevence nemocí*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo zdravotnictví České republiky ve spolupráci se Státním zdravotním ústavem, 2014. ISBN 978-80-85047-47-9. Dostupné také z: http://www.mzcr.cz/verejne/dokumenty/zdravi-2020-narodni-strategie-ochrany-a-podpory-zdravi-a-prevence-nemoci_8690_3016_5.html
- [2.] HOLČÍK, Jan. *Role zdravotní gramotnosti v péči o zdraví* [online]. In: *Seminář ČLS JEP*, 11.2.2015. [cit. 2016-02-26]. Dostupné z: http://www.W.Cls.cz/dokumenty/sem_role_zdravotni_gramotnosti.pdf.
- [3.] *Health promotion: Track 2: Health literacy and health behaviour*. World Health Organization [online]. World Health Organization, 2016 [cit. 2016-02-26]. Dostupné z: <http://www.who.int/healthpromotion/conferences/7gchp/track2/en/>
- [4.] *Health promotion: 7th Global Conference on Health Promotion*. World Health Organization [online]. World Health Organization, 2016 [cit. 2016-02-26]. Dostupné z: <http://www.who.int/healthpromotion/conferences/7gchp/en/>
- [5.] *Národní síť podpory zdraví* [online]. Praha: Národní síť podpory zdraví, 2013 [cit. 2016-02-26]. Dostupné z: <http://nspz.cz/>
- [6.] KASAL, Pavel; ADLA, Theodor; JANDA, Aleš, et al. *Evaluace zdravotnických informací pro veřejnost na českém webu*. In: *MEDSOFT2004: sborník příspěvků*. Praha: Dům techniky ČSVTS, 1989-. 2004, s. 47-58.
- [7.] HEŘT, Jiří. *Alternativní medicína a léčitelství – Kritický pohled*. 1. vyd. Chomutov: Český klub skeptiků Sisyfos, 2010. Dostupné z: http://www.sysifos.cz/files/Alternativni_medicina_Hert.pdf.

Kontakt:

PhDr. Helena Bouzková
Národní lékařská knihovna
Sokolská 54
121 32, Praha 2
tel.: 296335943
e-mail: bouzkova@nlk.cz

PhDr. Eva Lesenková, Ph.D.
Národní lékařská knihovna
Sokolská 54
121 32 Praha 2
tel.: 296335932
e-mail: lesenkov@nlk.cz